

به نام خدا

رفتار شهروندی سازمانی در آموزش و پرورش

Organizational Citizenship Behavior in Education

مolfan :

سبحان دوران گردناوی

رامین نیک پی بالاده

شهرام سیفی نژاد هره دشت

بهنام بی نیاز

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرناسه : دوران گردناوی ، سبجان ، ۱۳۵۵
عنوان و نام پدیدآوردگان : رفتار شهروندی سازمانی در آموزش و پرورش **Organizational Citizenship Behavior in Education** / مولفان: سبجان دوران گردناوی ، رامین نیک پی بالاده، شهرام سیفی نژاد هره دشت ، بهنام بی نیاز
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری : ۱۰۶ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۱۲۱-۷
شناسه افزوده: نیک پی بالاده ، رامین ، ۱۳۵۵
شناسه افزوده: سیفی نژاد هره دشت ، شهرام ، ۱۳۵۸
شناسه افزوده: بی نیاز ، بهنام ، ۱۳۵۵
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : رفتار شهروندی سازمانی - آموزش و پرورش
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۵۵/۶۶۸
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : رفتار شهروندی سازمانی در آموزش و پرورش
Organizational Citizenship Behavior in Education
مولفان : سبجان دوران گردناوی - رامین نیک پی بالاده
شهرام سیفی نژاد هره دشت - بهنام بی نیاز
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : پروانه مهاجر
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۴
چاپ : زبرجد
قیمت : ۱۰۶۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr-ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۱۲۱-۷
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
فصل اول: تعاریف و مبانی نظری رفتار شهروندی سازمانی.....	۱۷
مقدمه.....	۱۷
تعاریف رفتار شهروندی سازمانی (OCB).....	۱۷
پیشینه تاریخی و تحولات نظری OCB.....	۲۱
تعریف اولیهی اورگان :.....	۲۲
دیدگاه‌های نظری درباره OCB.....	۲۵
دیدگاه سازمانی و ساختاری.....	۲۶
دیدگاه مدیریت آموزشی.....	۲۶
ابعاد اصلی رفتار شهروندی سازمانی در ارتباط با نظام آموزشی (براساس مدل اورگان).....	۲۶
جایگاه رفتار شهروندی سازمانی در مدارس ایران.....	۲۸
نکته پایانی فصل.....	۲۸
فصل دوم: عوامل مؤثر بر رفتار شهروندی سازمانی.....	۲۹
مقدمه.....	۲۹
ویژگی‌های فردی معلمان و کارکنان آموزشی.....	۲۹
شخصیت و ابعاد آن.....	۲۹
گشودگی نسبت به تجربه.....	۳۰
وظیفه‌شناسی.....	۳۱
برون‌گرایی.....	۳۱

- توافق پذیری..... ۳۲
- روان رنجوری..... ۳۲
- انگیزش درونی..... ۳۳
- نگرش شغلی..... ۳۳
- انواع نگرش های شغلی..... ۳۴
- رضایت شغلی..... ۳۴
- تعهد سازمانی..... ۳۵
- وابستگی شغلی..... ۳۵
- تحلیل رفتاری:..... ۳۶
- رضایت از زندگی کاری..... ۳۶
- اعتماد سازمانی..... ۳۷
- تحلیل رفتاری:..... ۳۷
- هوش هیجانی..... ۳۸
- اخلاق حرفه ای..... ۳۸
- خودکارآمدی..... ۳۸
- خودنظارتی..... ۳۹
- کنترل درونی..... ۳۹
- تاب آوری..... ۴۰
- سبک رهبری مدیر مدرسه..... ۴۰
- انواع سبک های رهبری مدیر مدرسه با تأکید بر تأثیر آنها بر رفتار شهروندی سازمانی..... ۴۰
- رهبری تحول آفرین..... ۴۰
- مثال آموزشی:..... ۴۱

- ۴۱..... رهبری تعامل‌گرا
- ۴۲..... رهبری خدمت‌گزار
- ۴۲..... تأثیر سبک رهبری خدمت‌گزار بر رفتار شهروندی سازمانی :
- ۴۲..... مثال آموزشی :
- ۴۲..... رهبری اخلاقی
- ۴۳..... تأثیر سبک رهبری اخلاقی بر رفتار شهروندی سازمانی :
- ۴۳..... مثال آموزشی :
- ۴۳..... ویژگی‌های سبک رهبری توزیعی :
- ۴۳..... تأثیر سبک رهبری توزیعی بر رفتار شهروندی سازمانی :
- ۴۴..... مثال آموزشی :
- ۴۴..... رهبری اقتضایی
- ۴۴..... تأثیر سبک رهبری اقتضایی بر رفتار شهروندی سازمانی :
- ۴۴..... مثال آموزشی :
- ۴۴..... رهبری کاربزماتیک
- ۴۵..... مثال آموزشی :
- ۴۶..... فرهنگ سازمانی مدرسه
- ۴۶..... جو اعتماد
- ۴۶..... هنجارهای غیررسمی مشارکت
- ۴۶..... ارزش‌های اخلاقی و دینی
- ۴۶..... انگیزش شغلی و نظام پاداش
- ۴۶..... انگیزه‌های معنوی

۴۶ ساختار پاداش‌دهی
۴۷ عدالت سازمانی
۴۷ عوامل محیطی و بسترهای فرهنگی - اجتماعی
۴۷ وضعیت اقتصادی و فشارهای معیشتی
۴۷ - حمایت اجتماعی
۴۷ نقش رسانه‌های آموزشی و فضای مجازی
۴۸ نکته پایانی فصل
۴۹ فصل سوم: مرور مطالعات و تجربیات جهانی در حوزه رفتار شهروندی سازمانی
۴۹ مقدمه
۴۹ مروری بر مهم‌ترین مطالعات بین‌المللی
۴۹ فنلاند: نظام آموزشی مبتنی بر اعتماد، استقلال حرفه‌ای و همکاری تیمی
۵۰ ژاپن: فرهنگ سخت‌کوشی، احترام به قوانین و سلسله مراتب
۵۱ ویژگی‌های کلیدی تجربه ژاپن:
۵۱ نتایج و پیامدها:
۵۲ ویژگی‌های کلیدی تجربه کانادا:
۵۲ نتایج و پیامدها:
۵۲ ایالات متحده آمریکا: نوآوری، استقلال حرفه‌ای و چالش‌های مدیریتی
۵۳ ویژگی‌های کلیدی تجربه آمریکا:
۵۳ نتایج و پیامدها:
۵۴ سنگاپور: نظم سازمانی و حمایت متمرکز
۵۴ ویژگی‌های کلیدی تجربه سنگاپور:
۵۴ نتایج و پیامدها:

مقایسه تطبیقی تجربیات جهانی با وضعیت ایران.....	۵۴
وضعیت رفتار شهروندی سازمانی در آموزش و پرورش ایران.....	۵۴
تحلیل جامع.....	۵۷
نکته پایانی فصل.....	۵۸

فصل چهارم: چارچوب قانونی و مقررات آموزشی در ارتباط با رفتار شهروندی سازمانی در

آموزش و پرورش ایران.....	۵۹
مقدمه.....	۵۹
جایگاه رفتار شهروندی سازمانی در اسناد بالادستی نظام آموزشی.....	۵۹
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۵۹
اصول مرتبط قانون اساسی با رفتار شهروندی سازمانی و تحلیل آن‌ها.....	۵۹
سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.....	۶۱
جایگاه مفهومی رفتار شهروندی سازمانی در سند تحول.....	۶۱
برنامه درسی ملی.....	۶۳
تحلیل جایگاه OCB در برنامه درسی ملی.....	۶۴
نمونه اهداف مرتبط از برنامه درسی ملی (مطابق مستندات رسمی).....	۶۴
آیین‌نامه‌های اجرایی و مقررات داخلی آموزش و پرورش.....	۶۵
اهداف:.....	۶۵
آیین‌نامه ارزشیابی کارکنان در ارزشیابی سالانه معلمان.....	۶۶
نقش شورای معلمان و انجمن اولیا و مربیان.....	۶۶
شورای معلمان.....	۶۶
انجمن اولیا و مربیان.....	۶۶

- تأثیر طرح رتبه‌بندی معلمان بر OCB ۶۷
- تعریف و اهداف رتبه‌بندی..... ۶۷
- مصادیق OCB در شاخص‌های رتبه‌بندی..... ۶۷
- تأثیرات عملی طرح رتبه‌بندی ۶۷
- تبیین اخلاق حرفه‌ای و OCB در منشورهای رفتاری..... ۶۷
- منشور حقوق شهروندی ۶۷
- خلأها و چالش‌های قانونی در توسعه OCB ۶۸
- تمرکزگرایی افراطی..... ۶۸
- نبود ابزارهای انگیزشی مؤثر..... ۶۸
- ضعف در نهادینه‌سازی فرهنگ مدرسه‌محور..... ۶۸
- پیشنهادهایی برای اصلاح چارچوب قانونی به نفع OCB ۶۸
- نکته پایانی فصل ۶۸
- فصل پنجم: پیامدهای رفتار شهروندی سازمانی..... ۶۹**
- مقدمه..... ۶۹
- پیامدهای فردی OCB برای معلمان و کارکنان..... ۶۹
- افزایش رضایت شغلی..... ۶۹
- بهبود بهزیستی روان‌شناختی..... ۶۹
- تقویت مهارت‌های فردی رفتارهای OCB ۶۹
- افزایش انگیزش درونی OCB..... ۷۰
- پیامدهای گروهی در میان کارکنان مدرسه..... ۷۰
- تقویت روحیه همکاری..... ۷۰
- کاهش فرسودگی گروهی..... ۷۰

۷۰	ارتقاء عملکرد تیمی OCB
۷۰	پیامدهای سازمانی برای مدرسه
۷۰	بهبود عملکرد کلی مدرسه
۷۰	ارتقاء تصویر عمومی مدرسه
۷۱	افزایش کارایی مدیریتی مدیران
۷۱	کاهش هزینه‌های سازمانی
۷۱	پیامدهای آموزشی و تربیتی برای دانش‌آموزان
۷۱	الگوسازی رفتاری دانش‌آموزان
۷۱	افزایش احساس تعلق دانش‌آموزان
۷۱	تقویت کیفیت تدریس و یادگیری
۷۱	پیامدهای فرهنگی و اجتماعی در مدرسه
۷۱	نهادینه‌سازی فرهنگ مشارکت
۷۲	تقویت سرمایه اجتماعی مدرسه
۷۲	ارتقاء کیفیت ارتباطات
۷۲	تهدیدهای احتمالی ناشی از سوءبرداشت از OCB
۷۲	سوءاستفاده از کارکنان فداکار
۷۲	کاهش تعادل کار و زندگی
۷۲	بی‌عدالتی در ارزشیابی
۷۳	نکته پایانی فصل

فصل ششم: راهکارها و پیشنهادهای اجرایی و پژوهشی برای ارتقای رفتار شهروندی

۷۵	سازمانی
----	---------

- ۷۵.....مقدمه
- ۷۵.....راهکارهای اجرایی برای ارتقای رفتار شهروندی سازمانی
- ۷۵.....ارتقای سبک رهبری تحولی در مدیران مدارس
- ۷۶.....راهکارها :
- ۷۶.....توسعه فرهنگ سازمانی مشارکتی
- ۷۶.....راهکارها :
- ۷۶.....بازنگری در نظام انگیزشی و تشویقی
- ۷۶.....راهکارها :
- ۷۷.....ارتقای مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی معلمان
- ۷۷.....راهکارها :
- ۷۷.....توجه به سلامت روانی و فرسودگی شغلی معلمان
- ۷۷.....راهکارها :
- ۷۷.....آموزش مفاهیم رفتار شهروندی سازمانی در برنامه‌های تربیت معلم
- ۷۷.....راهکارها :
- ۷۸.....تقویت حس عدالت سازمانی
- ۷۸.....راهکارها :
- ۷۸.....پیشنهاد‌های پژوهشی برای آینده
- ۷۸.....پژوهش‌های کیفی درباره تجربه زیسته معلمان از رفتار شهروندی
- ۷۸.....پیشنهاد:
- ۷۸.....انجام مطالعات تطبیقی با کشورهای دارای عملکرد آموزشی موفق
- ۷۸.....پیشنهاد:
- ۷۹.....پژوهش‌های مداخله‌ای در مدارس

پیشنهاد: ۷۹

پژوهش در زمینه رابطه بین OCB و عملکرد دانش‌آموزان ۷۹

پیشنهاد: ۷۹

سنجش OCB در سطوح مختلف سازمانی ۷۹

پیشنهاد: ۷۹

نکته پایانی فصل ۷۹

فصل هفتم: ابزار سنجش رفتار شهروندی سازمانی در آموزش و پرورش و روایی و پایایی

ابزارها ۸۱

مقدمه ۸۱

معرفی ابزارهای سنجش رفتار شهروندی سازمانی ۸۱

تحلیل روایی و پایایی ابزارها ۸۲

روایی ابزارها ۸۲

پایایی ابزارها ۸۳

جدول مقایسه‌ای ابزارها ۸۵

نحوه نمره‌گذاری و تفسیر نمرات ۸۷

نحوه نمره‌گذاری ۸۷

تفسیر نمرات ۸۸

نکات مهم ۸۸

نمره‌گذاری و استخراج شاخص‌ها ۸۹

محاسبه میانگین و انحراف معیار هر گویه ۸۹

محاسبه میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌ها ۸۹

۸۹	تحلیل پایایی
۹۰	تحلیل عاملی تأییدی
۹۰	تحلیل عاملی اکتشافی
۹۰	تحلیل همبستگی و روابط بین مؤلفه‌ها
۹۰	تحلیل نمرات بر اساس گروه‌های مختلف
۹۰	تحلیل توزیع نمرات و شناسایی پاسخ‌دهندگان خاص
۹۱	تحلیل روند یا پیشرفت (در مطالعات طولی)
۹۱	نمونه گزارش خلاصه تحلیل پیشرفته
۹۲	مثال عملی با داده‌های فرضی
۹۲	محاسبه دستی با فرمول‌های آماری
۹۳	محاسبه با نرم افزار آماری SPSS
۹۵	فهرست منابع

پیشگفتار

در جهان پیچیده و پویای امروز، سازمان‌ها به‌ویژه در حوزه آموزش و پرورش، بیش از هر زمان دیگری نیازمند مشارکت فعال، مسئولانه و داوطلبانه اعضای خود هستند. مفهومی که در ادبیات مدیریت از آن با عنوان شهروندی سازمانی یاد می‌شود، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی در بهبود اثربخشی و تعالی سازمان‌ها شناخته می‌شود. مدارس، به‌عنوان نهادهایی که وظیفه تربیت آینده‌سازان جامعه را بر عهده دارند، از این قاعده مستثنی نیستند و بیش از هر سازمان دیگری به روحیه همکاری، تعهد، و مسئولیت‌پذیری معلمان، مدیران و کارکنان نیاز دارند. کتاب حاضر با هدف تبیین ابعاد و الزامات شهروندی سازمانی در نظام آموزش و پرورش تألیف شده و تلاشی است در جهت شناخت عمیق‌تر این مفهوم و ارائه راهکارهایی کاربردی برای نهادینه‌سازی آن در ساختار آموزشی کشور. امید است که این اثر بتواند برای پژوهشگران، مدیران، معلمان و دانشجویان حوزه علوم تربیتی و مدیریت آموزشی مفید و الهام‌بخش باشد. در مسیر نگارش و تدوین این کتاب، از راهنمایی‌ها و حمایت‌های ارزشمند استاد گراندقلم، جناب آقای دکتر عادل زاهد بابلان، عضو محترم هیئت علمی دانشگاه محقق اردبیلی، بهره‌مند بوده‌ام. بدون شک، نگاه علمی، دلسوزانه و دقیق ایشان نقش بسزایی در ارتقای محتوایی این اثر داشته است. بدین‌وسیله مراتب سپاس و قدردانی صمیمانه خود را از ایشان اعلام می‌دارم و برایشان سلامتی و توفیق روزافزون آرزو می‌کنم. هر چند نام تألیف بر این اثر نمی‌توان گذاشت چرا که مطالب عمدتاً از منابع مختلف جمع‌آوری و بعضاً ترجمه شده است؛ لیکن با توجه به تجربه زیسته نویسنده در مدت ۳۳ سال سابقه خدمت در آموزش و پرورش کشور مثال‌های کاربردی ملموس در موضوعات و موارد مختلف آورده شده است و قطعاً در این کتاب کم و کاستی‌ها و نواقصی وجود خواهد داشت. بنابراین از همه اساتید، دانشجویان، پژوهشگران، معلمان و مدیران مدارس جهت غنی‌تر شدن مطالب و اصلاحات کتاب استقبال نموده و پیشاپیش از توجه و لطف‌شان سپاسگزاری می‌نمایم. در پایان، بر خود لازم می‌دانم از تمامی عزیزانی که در فرایند شکل‌گیری این اثر مرا یاری رساندند، صمیمانه تشکر نمایم.

با احترام

سبحان دوران گرد ناوی

شهریورماه ۱۴۰۴

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مفهوم رفتار شهروندی سازمانی^۱ به یکی از موضوعات برجسته در پژوهش‌های علوم انسانی، به‌ویژه در حوزه مدیریت منابع انسانی و مدیریت آموزشی تبدیل شده است. این رفتارها، فراتر از وظایف شغلی رسمی تعریف می‌شوند و شامل اقداماتی داوطلبانه، خودجوش، غیررسمی و سازنده هستند که به بهبود فضای کاری، اثربخشی سازمان و رضایت‌مندی افراد کمک می‌کنند (اورگان، ۱۹۸۸).

در حوزه آموزش و پرورش، رفتار شهروندی سازمانی معلمان، مدیران و کارکنان می‌تواند تأثیر مستقیمی بر فرآیند یاددهی-یادگیری، جوّ مدرسه، موفقیت دانش‌آموزان، و کیفیت خدمات آموزشی داشته باشد (سامک و ران، ۲۰۰۷).

مدارس به‌عنوان نهادهای فرهنگی و اجتماعی، به‌ویژه در نظام آموزشی ایران، همواره نقشی فراتر از یاددهی صرف ایفا کرده‌اند. در چنین بستری، بروز و تقویت رفتارهای شهروندی سازمانی در بین معلمان و کارکنان آموزشی می‌تواند به ایجاد مدرسه‌ای یادگیرنده، مشارکت‌جو و خلاق منجر شود (پودساکف و همکاران، ۲۰۰۰).

با وجود این اهمیت، متأسفانه بررسی‌های میدانی و پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهند که این رفتارها هنوز در بسیاری از مدارس ایران به‌صورت نظام‌مند شناسایی، تقویت و مدیریت نشده‌اند.

این اثر تلاشی است در جهت ارتقاء بینش مدیران مدارس نسبت به نقش رفتار شهروندی سازمانی در موفقیت سازمانی؛ تبیین ابعاد اصلی رفتار شهروندی سازمانی و عوامل مؤثر بر آن در مدرسه؛ معرفی یافته‌های تجربی داخلی و خارجی در زمینه رفتارهای شهروندی آموزشی؛ ارائه راهکارهای کاربردی برای پیاده‌سازی رفتارهای شهروندی در سطح مدرسه.

برای نیل به اهداف فوق، سؤالات محوری زیر راهنمای مسیر تألیف قرار گرفته‌اند:

۱. رفتار شهروندی سازمانی چیست و چه جایگاهی در محیط‌های آموزشی دارد؟
۲. چه عواملی در بروز یا تضعیف رفتار شهروندی سازمانی در مدارس ایران نقش دارند؟
۳. نظام آموزشی ایران در مقایسه با تجربه‌های جهانی در چه وضعیتی قرار دارد؟
۴. چه چارچوب قانونی و مدیریتی در کشور می‌تواند این رفتارها را حمایت کند؟